

PREGLED NALAZA I NALAZIŠTA BRONČANOG DOBA NA OTOCIMA CRESU I LOŠINJU

JASMINKA ČUS-RUKONIĆ

Creski muzej, Palača Arsan, YU-51557 Cres

DUNJA GLOGOVIĆ

Zavod za arheologiju JAZU, Marinkovićeva 4, YU-41000 Zagreb

Najviše podataka o prethistorijskoj arheologiji otoka Cresa i Lošinja, pa tako i brončanodobnom razdoblju dali su nam Carlo Marchesetti i Vladimir Mirosavljević. C. Marchesetti je obišao mnoge gradine na ovim otocima, popisao ih, a isto tako je pisao o nalazima grobnih humaka, te dao opis iskopavanja Ivana Kvirina Bolmarčića na lokalitetu Kavuada-Osor. V. Mirosavljević je istraživao i iskopavao više na Cresu, a nešto manje na otoku Lošinju, i to spilje i gradine na kojima je vršio i manja sondažna istraživanja.¹

Sažmemo li sve podatke kojim raspolažemo, nalazišta brončanog doba na otocima Cresu i Lošinju možemo podijeliti na: spiljska nalazišta, gradinska naselja, naselja na ravnom zemljištu, grobne humke, groblja na ravnom zemljištu, te nedovoljno određena nalazišta.

Spilje sa tragovima brončanodobnog naseljavanja su: Jami na Sredi² i Grmožaj na otoku Cresu, Vela Jama na Osoršćici³ i spilja Rupina u uvali Kriska na otoku Lošinju⁴ (t. 1: 1).

Od brojnih istaknutih točaka na otocima koje se ubrajaju u gradinske lokalitete, od kojih su neke gradine istraživane, a neke su samo po položaju ocijenjene kao mjesto stalnog ili povremenog obitavanja, možemo izdvojiti dvadesettri gradinska lokaliteta sa brončanodobnim nalazima (t. 1: 2). Gradinska naselja na otoku Cresu s brončanodobnim nalazima su: Halm kod Dragozetića,⁵ Beli,⁶ Bartolomej,⁷ Pelginja,⁸ Skulka,^{9, 10} Ilovica,¹¹ Peščeni,¹² Vela Straža,¹³ Grmožaj,¹⁴ Maslovik ili Krunica,¹⁵ Na otoku Lošinju od gradinskih brončanodobnih lokaliteta imamo: Halmac,¹⁶ Laće,¹⁷ Polanža,¹⁸ Stan,¹⁹ Čunski,²⁰ Kalvarija,²¹ Bulbin,²² Sveti Ivan,²³ Pogled,²⁴ te Mulmon.²⁵ Na otoku Unije nalazi se Arbit,²⁶ na otočiću Sveti Petar Strižine,²⁷ a na otočiću Ilovik Vela Straža.²⁸

Od prethistorijskih naselja na ravnom zemljištu (t. 1: 1) je Osor,²⁹ naselje koje se nalazi na prevlaci a opkoljeno je bedemima, te Punta Križa,³⁰ naselje na otvorenom zemljištu nizinskog tipa.

Grobnih humaka ima podosta na ovoj otočnoj skupini, no kako ih je vrlo mali broj istraženih, za sada se ne može sa sigurnošću utvrditi one koji bi pripadali brončanom dobu osim možda, nalaza bodeža iz grobnog humka kod Krčine i brončanodobnog tumula na Veloj Straži na Cresu.³¹

Groblje na ravnom zemljištu (t. 1: 1) bilo je na Kavuada³² na lošinjskoj strani tjesnaca između Cresa i Lošinja gdje je krajem devetnaestog stoljeća iskopavao

ondašnji osorski župnik I. K. Bolmarčić, a njegova je istraživanja kasnije nastavio doktor Petris, te odavde potječe većina materijala Arheološke zbirke Osor. Podaci o iskopavanjima su nedostatni i ne mogu se sastaviti grobne cjeline.

Materijal iz grupe nedovoljno određenih nalazišta je onaj za koji se sa sigurnošću može reći samo da je sa otoka Cresa ili Lošinja, a ostale podatke o točnim okolnostima i mjestu nalaza nemamo. Ovamo bi spadao nalaz dvaju kamenih sjekirica iz okolice Loznatog, nalaz brončanodobnog bodeža iz okolice Krčine, brončanodobni materijal sa lokaliteta Osor, kao što su: dvije kamene sjekirice, kelt, ogrlica, narukvice, privjesak, fibula, igle i dr. Ovoj grupi možemo pribrojiti i nalaz dvaju brončanodobnih kamenih sjekirica od kojih je jedna nađena u okolici Velog, a druga u okolici Malog Lošinja.³³

Dio brončanodobnog materijala čuva se u Creskom muzeju, u Arheološkoj zbirci u Osoru, Arheološkom muzeju Istre u Puli, Zavodu za arheologiju JAZU u Zagrebu, a nešto materijala sa otoka Cresa i Lošinja dospjelo je u inozemne zbirke i muzeje.

Tri keramička fragmenta iz creskog muzeja potječu vjerojatno sa obližnjih gradina. Prva ručka (t. 2: 1) s grbom na vrhu, jednako kao i široka tunelasta ručka (t. 2: 3) uklapa se u tipologiju ručaka keramike sa kašteljera Istre i tršćanske provincije.³⁴ Izravne analogije za ručku sa proširenim otvorima s obje strane (t. 2: 5) imamo kod kasnobrončanodobnih ručaka sa gradina S. Spirito kraj Novigrada u Istri i Monte Grisa (Prosecco, Trst).³⁵ Ručka s horizontalnim jezičcem na vrhu sa gradine Pelginje (t. 2: 8) tipičan je oblik ručke istarske kašteljerske keramike, no nalazimo ih i u Hrvatskom primorju (Vaganačka pećina), a i na gradinama Zadarskog otočja, primjerice na gradini Straža na Molatu i Kruna kod Božave na Dugom otoku.³⁶ Ulomak manje ručke sa Pelginje (t. 2: 4) pripada u osnovi istom tipu ručaka, no ona je bila na rubu posude i analogna je ručkama na spomenutim područjima. Tipičan je, također ulomak keramike sa Pelginje (t. 2: 2) sa zakošenim ustima i širokim rubom koji je naglašen malim stepeničastim izbočenjem. Velik broj sličnih ulomaka je nađen na kašteljeru Elleri.³⁷ Fragmenti keramike iz Osora (t. 3: 4) i Pelginje (t. 2: 6) dijelovi su plićih zdjela sa izvijenim rubom, a fragment ruba iz Osora (t. 3: 1) s unutrašnjim pojačanjem identičan je fragmentu iz Vrčina u Istri,³⁸ koji je karakterističan za keramiku ranog brončanog doba Istre. Polumjesečaste aplikacije na keramici kao napr. iz Osora (t. 3: 7) i Pelginje (t. 2: 7) nalaze se na keramici širokog područja Istre, Dalmacije, Like itd., ali traju i dulje na keramici starijeg željeznog doba. Bradavičaste aplikacije na fragmentu ruba iz Osora (t. 3: 3) nalazimo na keramici prvog stupnja cetinske kulture u Dalmaciji³⁹ i iz prehistorijskog naselja Castions di Strada u Furlaniji.⁴⁰ Rub veće posude iz Osora (t. 3: 2) s apliciranim trokutom korespondira s ukrašavanjem kašteljerske keramike iz Istre, posebice s keramikom sa kašteljera Elleri.⁴¹ Za isto su područje tipične kratke ručke uz rub posude (t. 3: 5, 6) kakve su nađene u Osoru. Osobitost keramike iz Istre i sjevernojadranskog areala su velike vertikalne ručke koje su sužuju prema vrhu kakve je ulomak nađen u Osoru (t. 3: 8). Tipologiju brončanodobne keramike sa Cresa i Lošinja dopunila je nedavno publicirana keramička građa sa gradine Polanže na Lošinja.⁴²

Prikazana keramika (t. 2, 3) nalazi se u Cresu, Osoru i u Zagrebu i pripada globalno »gruboju naseobinskoj keramici« koja pokazuje srodnosti s brončanodobnom keramikom iste vrste u Istri, Liburniji i u zoni Trašćanskog zaljeva koja ima dugi vijek trajanja. Keramički fragmenti su mali, pa se ne može rekonstruirati oblike

Sl. 1: Osor. Kamen.

Abb. 1: Osor. Stein.

posuda, a uspostaviti kronološke odnose je teško bez stratigrafskih podataka kojima ne raspolažemo.

Dvije male kamene sjekirice iz osorske zbirke (sl. 1) načinjene su od vrlo tvrdog kamena (tvrdoća iznad 7 po Mohsu) vjerojatno efuzivnog porijekla kojeg nema na Cresu i Lošinju, već na kopnu u Senjskoj drazi, u Sloveniji, Hrvatskom zagorju i dr.⁴³ Mala trapezoidna sjekirica iz Vrčina uvrštena je u drugu fazu istarskog brončanog doba,⁴⁴ a neke je nalaze sa kvarnerskih otoka objavio Marchesetti.⁴⁵ Malene kamene sjekirice u brončanom dobu Istre i Kvarnerskih otoka koje su načinjene od uvoznog materijala su zanimljiv fenomen. Sudeći prema nalazu male polirane trapezoidne sjekire u Palú di Livenza u sklopu sojeničkog naselja može biti da su one eneolitički survival.⁴⁶

Kelt iz Osora (t. 4: 1) nalazi se među pojedinačnim nalazima u Prirodoslovnom muzeju u Beču.⁴⁷ Ukras sa tri bradavice složene u trokut unutar V rebra smatra se razvijenijim ornamentom na keltovima, a keltovi sa identičnim ukrasom su nađeni u ostavi iz Budinščine u Hrvatskom zagorju, zatim u ostavama Gorenji Log i Čermožiše u Sloveniji, te u ostavi iz sela Dabar kraj Segeta (u starijoj literaturi ostava Marina – Trogir) u Dalmaciji. Nalaz iz Budinščine pripada velikoj grupi ostava druge faze kulture žarnih polja u sjevernoj Hrvatskoj, a istoj je fazi (Reineckeova Br. D / Ha A1) pripisana i spomenuta jedina ostava te faze iz Dalmacije.⁴⁸ Ostava iz Gorenjeg Loga je datirana u Ha A 1, a ostava iz Čermožiša u Ha A 2 stupanj.⁴⁹ Misli se da su mnogobrojni Ha A depoi ostavština putujućih ljevača, jer u njima ima dosta polufabrikata i lomljene bronce. Kelt iz Osora je pojedinačni nalaz i u literaturi nema podatka o nalazu ostave na Cresu ili Lošinju, tako da je

taj kelt podosta usamljen dokaz veza Kvarnerskih otoka s kulturom žarnih polja sjeverne Hrvatske i jugoistočnoalpskog pretprostora, isto kao i čitava ostava Dabar – Seget.

Bodež sa Cresa (t. 4: 2) nalazi se u Trstu, a iskopan je, navodno, u velikom tumulu na »Isola di Chersino«⁵⁰ otoku između Cresa i Lošinja. Za komparaciju imamo bodež s trapezoidnom pločicom za pričvršćivanje ručke i četiri zakovice sa Briona (t. 4: 3) koji je uvršten u oblike III faze brončanog doba Istre, pa i creski bodež možemo odrediti u isti vremenski period. Bodež iz Krčine nije jedini nalaz brončanodobnog oružja na kvarnerskim otocima, poznati su nalazi ornamentiranog bodeža i kratkog mača s trapezoidnom pločicom za pričvršćivanje ručke i četiri zakovice iz Garice na otoku Krku.⁵¹

Igla iz osorske zbirke (t. 4: 4) ima stepeničasto bikoničnu glavicu i vretenasto zadebljani vrat, slični igli iz Biljana Donjih⁵² i igli iz Varvare, koje su obje oblici srednjeg brončanog doba. Igla iz Varvare pripada potfazi B2 srednjeg brončanog doba bosanske kulturne grupe.⁵³

Brončanodobnom nakitu pripada, također, nekoliko ulomaka manšetastih narukvica iz Osora. Prvi je fragment (t. 6: 1) dio klasične narebrene ovalne narukvice otvorenih krajeva, a druga ima valoviti presjek (t. 6: 2). U Liburniji manšetaste narukvice dolaze nešto kasnije nego li u kontinentalnom dijelu Hrvatske i to u tzv. prelaznoj fazi (11./10. st. p. n. e.) čiji je tipičan reprezentant grob iz Vrsi u kojem je bio jedan par tog tipa narukvica.⁵⁴ Zatvorene narukvice s presjekom dvoslivnog krova drugi su oblik narukvica kasnog brončanog doba Liburnije, nađeno ih je mnogo u uspoređenju sa manšetastim i dolaze u velikom broju zajedno, za razliku od manšetastih koje su obično u paru. U Creskom muzeju nalazi se 7 komada narukvica s presjekom u obliku dvoslivnog krova (t. 6: 4), u Krku ih je nađeno 14, a u Grižanima u Vinodolu 9.⁵⁵ Nešto su mlađe narukvice punog kvadratnog profila kao što je druga narukvica iz Cresa (t. 6: 5). U nekoliko grobova prve faze na Limskoj gradini nalaze se zajedno trakaste narukvice s presjekom dvoslivnog krova, narukvice punog trokutastog profila i narukvice rombičnog odnosno kvadratnog profila, primjerice u grobu broj 60 koji je određen u fazu Lim Ia.⁵⁶ Po analogijama, vjerojatno su i na Kvarnerskim otocima u kasno brončano doba bile zajedno u upotrebi i jedna i druga vrsta narukvica iz Cresa (t. 6: 4, 5).

Deformirana lučna fibula s dva gumba na luku iz Osora nalazi se u Arheološkom muzeju Istre u Puli⁵⁷ (t. 5: 1), dio igle nedostaje i kad bi dobila izvorni oblik bila bi dugačka oko 25 cm, pa je pored fibule iz Grižana⁵⁸ najveća u seriji liburnskih fibula s dva gumba na luku. Lučne fibule s dva gumba su submikenski oblik na Balkanu, južnoj Italiji i Siciliji i dolaze na Apeninskom poluotoku kao i kod nas u više lokalnih varijanata.⁵⁹ Jedna od njih su fibule liburnskog tipa koje su nađene u Škocjanu u nekropoli Brežec⁶⁰ i depou Mušja Jama.⁶¹ Taj je depo nastajao kroz dulji vremenski period, votivnog je karaktera i misli se da su fibule koje su u njemu nađene lomljene u okviru nekog obreda.⁶² Možda je i deformiranje osorske fibule nastalo iz sličnog razloga.

U osorskoj se zbirci nalazi fragment zmijaste fibule s prstenastim lukom čiji je jedan dio, koji se u međuvremenu izgubio, objavio Marchesetti (t. 5: 2, 3). Identične fibule iz Italije imaju na nožici raskovanu spiralu ili spiralnu pločicu (t. 5: 6, 7, 8), pa bi tako trebalo rekonstruirati fibulu iz Osora.⁶³ Fibula iz Piediluca (t. 5: 4) je fragmentirana, a iz Contigliana (t. 5: 5) deformirana što je česta pojava kod metaka iz ostava. Jednaka kompletno sačuvana fibula s ravnom iglom nađena je u ostavi

na otoku Giglio.⁶⁴ Spomenute ostave pripadaju posljednjem protovilanovskom horizontu u srednjoj Italiji.⁶⁵ Fibule iz Fontanelle (t. 5: 7) i prstenasta zmijska fibula sa izvijenom iglom iz Angarana⁶⁶ oblik su stupnja Protogolasecca III u sjevernoj Italiji.⁶⁷ Fibula iz Osora je italski import, ona je najistočniji nalaz talijanskih fibula s prstenasto oblikovanim lukom, pored koljenaste fibule iz Škocjana,⁶⁸ i datirati se može u 10., eventualno početak 9. st. p. n. e.

U Osoru je nađena igla tipa Sirolo-Numana (t. 4: 5). Igle istog tipa nađene su na Limskoj gradini⁶⁹ i u Picugima⁷⁰ u Istri, nekoliko igala tog tipa nađeno je u Ninu,⁷¹ na gradini Ljubač⁷² i u grobu broj 6 u Jezerinama.⁷³ Igle Sirolo-Numana iz Škocjana su uvrštene u oblike mlađeg horizonta depoa kasnog brončanog doba jugoistočnoalp-skog pretprostora.⁷⁴ Taj je tip vazaste igle dobio ime po jedinom nalazu u Italiji u Picenumu, gdje je igla nađena u grobu koji je datiran u 9. st. p. n. e., pa se tako može datirati i igla iz Osora.

Na području gornjeg Jadrana mnogo su učestalije igle s plitkokoničnom glavicom⁷⁵ i nekoliko ih je nađeno u Osoru (t. 4: 6, 7). Iгла iz Osora (t. 4: 7) je tip Porto Sant'Elpidio a igla istog tipa je bila u značajnom ninskom grobu broj 90 zajedno s antenskim mačem,⁷⁶ tako da su igle s koničnom glavicom u Liburniji nakit početaka starijeg željeznog doba.

Otvorene narukvice bubrežastog presjeka iz Osora (t. 6: 6), a ima ih oko desetak, dosta su neobične. Načinjene su tako da su krajevi širokog lima čvrsto uvijeni jedan prema drugome, pa bi prema tome bile malo kompliciranija varijanta narukvica C profila. U Liburniji su narukvice C profila dosta rijetke, nađene su u Kolanu na Pagu i u grobu broj 30 i 53 u Ninu.⁷⁷ U dobovskoj grupi ovaj se tip narukvice vezuje uz nakit ljubljanske faze Ib u središnjoj Sloveniji (9. st. p. n. e.).⁷⁸ Uzmemo li da su osorske narukvice razvijeniji tip narukvica C profila, bile bi nešto mlađe, ali jednako kao i igle s plitkokoničnom glavicom, značajne za početak starijeg željeznog doba na Cresu i Lošnju.

Pregled nalazišta i nalaza koje smo donijeli pokazuju da građa kojom raspolažemo, iako u većini slučajeva s nedovoljno preciznim podacima o okolnostima nalaženja, ipak omogućava stvaranje zaokružene slike brončanog doba Cresa i Lošinja. Keramika koju smo prikazali pokazuje više afinitet prema brončanodobnoj keramici Istre i tršćanskog Krasa, možda iz jednostavnog razloga što je liburnska keramika toga vremena manje poznata. Male kamene sjekirice su druga dodirna točka s Istrom, one su, što više, specifikum istarskog brončanog doba i brončanog doba Kvarnerskih otoka (Cres, Lošinj, Krk). Iznenađuje relativno velika količina srednjebrončanodobnog oružja nađena na spomenutoj otočnoj skupini. Bodež iz Cresa je, jednako kao i kamene sjekirice i keramika svjedok živih veza s Istrom. Manšetaste narukvice pripadaju nadregionalnim tipovima brončanog doba, a zatvorene narukvice s presjekom dvoslivnog krova tipične su za nakit Liburnije, jednako kao i lučna fibula s dva gumba iz Osora. Igle tipa Sirolo-Numana neopravdano nose naziv po jedinom talijanskom nalazu, a sudeći po rasprostranjenosti, njihova bi domovina prije bila negdje uz sjevernojadransku obalu. Pri kraju brončanog doba čini se da postaju intenzivniji kontakti s Italijom, što dokazuje osim spomenute igle i prstenasta zmijska fibula iz Osora.

Početak željeznog doba označavaju igle s koničnom glavicom i poseban tip narukvica (t. 6: 6) koje su izgleda lokalna, osorska varijanta narukvica C presjeka.

- ¹ Š. Batović, Kasno brončano doba na istočnom Jadranskom primorju, u: *Praist. jugosl. zem. 4, Bronzано doba* (Sarajevo 1983) 271 ss.
- B. Čović; Regionalne grupe ranog bronzanog doba, *ib.*, 114 ss.
- Isti, Srednje bronzano doba u Istri, *ib.*, 233 ss.
- J. Čus-Rukonić, Izvori za arheologiju Cresa i Lošinja, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 5*, Mali Lošinj 1984, 229 ss.
- Caput Adriae, La protostoria* Quaderni didattici della Casa di risparmio di Trieste, a cura dei Civici musei di storia ed arte 3 (Trieste 1984) 32 s.
- Preistoria del Caput Adriae* (Trieste 1983) 87 ss.
- ² V. Miroslavljević, Jamina Sredi, prilog prethistorijskoj kulturi na otoku Cresu, *Arh. rad. raspr. 1*, 1959, 131 ss.
- Isti, Gradine i gradinski sistemi u prethistorijskoj i protohistorijsko doba, I dio, Nalazišta: otoci Cres i Lošinj, *Arh. rad. raspr. 7*, 1974, 262 s.
- Isti, Prethistorijski objekti na otoku Cresu, *Ljetopis JAZU 64*, 1960, 204 ss.
- ³ V. Miroslavljević, Gradine (bilj. 2) 263.
- Isti, Vela spilja, prethistorijsko nalazište na otoku Lošnju, *Arh. rad. raspr. 6*, 1968, 27 ss.
- Isti, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- ⁴ V. Miroslavljević, Gradine (bilj. 2) 263.
- Isti, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- Isti, Izvještaj o istraživanjima na otocima Lošnju i Cresu 1953. godine, *Ljetopis JAZU 60*, 1955, 208 s.
- Isti, Jamina Sredi (bilj. 2) 167.
- ⁵ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 211 ss.
- ⁶ Pošto nemamo detaljnijih podataka o karakteru nađene keramike, a znamo da stariji autori gradinskom keramikom nazivaju onu nađenu na gradinama, a koja obično pripada ili brončanom ili željeznom dobu, uzimamo u obzir za brončanodobnu topografiju i ovakav podatak.
- V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 213 s.
- ⁷ C. Marchesetti, Isole del Quarnero, *Not. sc. ant. 21*, 1924, 127 s.
- Š. Batović (bilj. 1) 276.
- ⁸ Keramika sa ove gradine, a iz iskopavanja V. Miroslavljevića čuva se u Zavodu za arheologiju JAZU u Zagrebu.
- ⁹ Keramika sa gradine Skulka čuva se u Zavodu za arheologiju JAZU u Zagrebu.
- ¹⁰ C. Marchesetti (bilj. 7) 138 ss.
- ¹¹ Keramika sa gradine Plovača čuva se u Zavodu za arheologiju JAZU u Zagrebu.
- ¹² V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- ¹³ V. Miroslavljević, *ib.*, 210.
- Isti, Južno područje otoka Cresa u pretpovijesno doba, *Ljetopis JAZU 61*, 1956, 266 s.
- Isti, Gradine (bilj. 2) 272 ss.
- C. Marchesetti (bilj. 7) 130, 137 ss.
- ¹⁴ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- ¹⁵ V. Miroslavljević, *ib.*, 210.
- Isti, Južno područje (bilj. 13) 267 s.
- ¹⁶ V. Miroslavljević, Izvještaj (bilj. 4) 213.
- Isti, Vela spilja (bilj. 3) 51.
- ¹⁷ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- Isti: Vela spija (bilj. 3) 51.
- ¹⁸ Keramika iz iskopavanja V. Miroslavljevića na Polanzi čuva se u Zavodu za arheologiju JAZU u Zagrebu.
- V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- Isti, Izvještaj (bilj. 4) 210 s.
- Isti, Vela spilja (bilj. 3) 51.
- B. Čović, Regionalne grupe (bilj. 1) 130, bilj. 82.
- Isti, Srednje bronzano doba (bilj. 1) 234.
- C. Marchesetti, *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia* (Trieste 1903) 113.
- Preistoria* (bilj. 1) 106.
- ¹⁹ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- ²⁰ V. Miroslavljević, *ib.*, 210.
- Isti, Izvještaj (bilj. 4) 210.
- Isti: Vela spilja (bilj. 3) 51.
- ²¹ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- ²² *Ib.*
- ²³ *Ib.*
- ²⁴ *Ib.*
- ²⁵ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- Isti, Izvještaj (bilj. 4) 207 s.
- ²⁶ V. Miroslavljević, Prethistorijski objekti (bilj. 2) 210.
- C. Marchesetti (bilj. 7) 133.
- Isti (bilj. 18) 114.
- B. Čović, Regionalne grupe (bilj. 1) 130, bilj. 82.
- ²⁷ V. Miroslavljević, Gradine (bilj. 2) 271.
- ²⁸ *Ib.*
- ²⁹ Š. Batović, Kasno brončano doba (bilj. 1) 275.
- ³⁰ V. Miroslavljević, Gradine (bilj. 2) 264.
- ³¹ J. Čus-Rukonić, Arheološka topografija otoka Cresa i Lošinja, u: *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošnju*, Izd. Hrv. arh. dr. 7 (Zagreb 1982) 11 s, sl. 1. *Caput Adriae* (bilj. 1) 33.
- Preistoria* (bilj. 1) 128 s, sl. 18.
- ³² Š. Batović, Kasno brončano doba (bilj. 1) 275, 307.

- ³³ C. Marchesetti (bilj. 7) 140 ss.
Isti (bilj. 18) 134, sl. 6-8.
Caput Adriae (bilj. 1) 33.
Preistoria (bilj. 1) 130, sl. 18.
- ³⁴ B. Lonza, *Appunti sui castellieri dell'Is-
tria e della provincia di Trieste* (Trieste 1977)
t. 2.
- ³⁵ *Preistoria* (bilj. 1) t. 28: 6; 32 A: 3.
- ³⁶ Š. Batović, Prapovijesni ostaci na zadar-
skom otočju, *Diadora* 6, 1973, 5 ss, t. 71, 73;
S. Forenbaher, P. Vranjican, Vaganačka peći-
na, *Opusc. Archaeol.* 10, 1985, 1 ss. t. 7.
- ³⁷ B. Lonza, *La ceramica del castelliere
degli Elleri* (Trieste 1981) t. 7: 8.
- ³⁸ B. Čović (bilj. 1) t. 14: 3.
- ³⁹ *ib.*, t. 28: 4.
- ⁴⁰ *Preistoria* (bilj. 1) t. 14: 3.
- ⁴¹ *ib.*, t. 36: 16.
- ⁴² *ib.*, t. 25 C; 26.
- ⁴³ Podatak zahvaljujemo Vladi Bermancu
iz Minerološko-petrografskog zavoda Priro-
doslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu.
- ⁴⁴ B. Čović (bilj. 1) 125, sl. 10: 4.
- ⁴⁵ C. Marchesetti (bilj. 18) 134.
- ⁴⁶ *Preistoria* (bilj. 1) 61, sl. E.
- ⁴⁷ Za crtež kelta i podatak zahvaljujemo
Bibi Teržan.
- ⁴⁸ K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa
žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (Zadar 1973)
103, t. 78: 7; 106, t. 82, 1-8: ostava Marina -
Trogir bez kelta; Š. Batović, u: *Praist. jugosl.
zem.* 4, *Bronzano doba* (1983) 335, t. 49:
ostava Dabar-Seget u kojoj je citirani kelt.
- ⁴⁹ S. Gabrovec, u: *Praist. jugosl. zem.* 4,
Bronzano doba (1983) 75, Gorenji Log: t. 3:
12; H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronolo-
gie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich
der Alpen, Röm.-Germ. Forsch.* 22 (1959) t.
134: 3. Kod Müller-Karpe piše Čermožišće.
- ⁵⁰ *Preistoria* (bilj. 1) 129, sl. 18.
- ⁵¹ B. Čović (bilj. 1) 236, t. 35: 1; Z. Vinski,
O oružju ranog brončanog doba u Jugoslaviji,
Vj. Arh. muz. Zagreb 2, 1961, 21, t. 3: 2; K.
Vinski-Gasparini, Brončani kratki mač nađen
u Indiji i njima srodni primjerci u Hrvatskoj,
Vj. Arh. muz. Zagreb 16/17, 1983/84, 54, t. 1: 4.
- ⁵² *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od pra-
povijesti do danas*, (Zadar 1981) 96, sl. 2: 10.
- ⁵³ R. Drechsler-Bižić, u: *Praist. jugosl. zem.*
4 (1983) 263 s, t. 41: 10.
- ⁵⁴ Š. Batović (bilj. 1) t. 44: 13, 14.
- ⁵⁵ F. Lo Schiavo, Il gruppo liburnico-japo-
dico, *Atti della Accademia Nazionale dei Lin-
cei. Memorie* 14, Roma 1970, 424, br. 223, t.
- 23: 6. Š. Ljubić, *Popis Arheološkog Odjela
Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu* (Za-
greb 1889) 72, br. 8.
- ⁵⁶ K. Mihovilić, Nekropola Gradine iznad
Linskog kanala, *Histria Arch.* 3/2, 1972, t. 30,
sl. 5.
- ⁵⁷ Crtež fibule sam dobla od kustosa pret-
historijskog odjela Arheološkog muzeja Istre,
na čemu se srdačno zahvaljujem.
- ⁵⁸ Š. Ljubić (bilj. 55) 71, br. 1, t. 10: 35.
- ⁵⁹ J. Bouzek, Bronze Age Greece and the
Balkans: problems of migrations, u: *Bronze
Age Migrations in the Aegean*, (Sheffield
1974) 172.
- ⁶⁰ *La necropoli di Brežec*, Monogr. di Preist.
1 (Trieste 1977) t. 10; 23.
- ⁶¹ M. Guštin, *Notranjska*, Kat. in monogr.
17 (Ljubljana 1979) t. C.
- ⁶² S. Gabrovec (bilj. 49) 82.
- ⁶³ D. Glogović, Predmeti starijeg željeznog
doba iz grobova na Kavaneli kraj Osora, u:
*Arheološka istraživanja na otocima Cresu i
Lošinju*, Izd. Hrv. arh. dr. (Zagreb 1982) sl. 2:
3.
- ⁶⁴ M. Bizzarri, Un ripostiglio eneo nell' Isola
del Giglio, *Studi Etr.* 33, 1965, 515 ss, t. 120.
- ⁶⁵ G. L. Carancini, I ripostigli dell' Età del
Bronzo finale, *Atti della XXI riunione scienti-
fica*, 1979, 631 ss, sl. 1.
- ⁶⁶ E. Bianchin Citton, La necropoli di San
Giorgio di Angarano, *ib.*, 189 ss, sl. 4: 5.
- ⁶⁷ N. Negroni Catacchio, M. L. Nava, M.
Chiaravalle, Il Bronzo finale nell'Italia nord-
occidentale, *ib.*, 47 ss, sl. 5 a.
- ⁶⁸ *Preistoria* (bilj. 1) sl. 28 A: 6.
- ⁶⁹ K. Mihovilić (bilj. 56) t. 36: 5.
- ⁷⁰ A. Amoroso, Le necropoli preistoriche
dei Pizzugghi, *Atti Mem. soc. istr. arch. st.
patr.* 5, 1889, t. 7: 10.
- ⁷¹ F. Lo Schiavo (bilj. 55) 463, br. 14.
- ⁷² *Nakit* (bilj. 52) 121, sl. 10: 33.
- ⁷³ W. Radimsky, *Wiss. Mitth. Bos. Herc.* 3,
1895, 39 ss, sl. 61.
- ⁷⁴ S. Gabrovec (bilj. 49) sl. 9: 13.
- ⁷⁵ M. Guštin, Kronologija notranjske skupi-
ne, *Arh. vest.* 24, 1973 (1975) 461 ss, karta 2.
- ⁷⁶ Š. Batović, u: *Jadranska obala u protohi-
storiji* (Zagreb 1976) 69, sl. 17.
- ⁷⁷ Š. Batović (bilj. 36) t. 104; id, *Inv. Arch.
Jug.* 4 (1962) Y 37; *Nin, Problemi arheoloških
istraživanja* (Zadar 1968) t. 15.
- ⁷⁸ J. Dular, Poskus kronološke razdelitve
dobovskega žarnega grobišča, *Arh. vest.* 29,
1978, 41.

ÜBERSICHT DER BRONZEZEITLICHEN FUNDSTELLEN UND FUNDE AUF DEN INSELN CRES UND LOŠINJ

Zusammenfassung

Die meisten Daten über die Bronzezeit auf den Inseln Cres und Lošinj kamen von C. Marchesetti, der mehrere Fundorte feststellte und einige Funde von Kavuada beschrieben hatte, wo am Ende des vorigen Jahrhunderts die Ausgrabungen unter der Führung vom Pfarrer I. K. Bolmarčić stattgefunden haben, und von V. Mirosavljević, der die Höhlen auf den Inseln durchforschte und die Schnittgrabungen auf einigen Ringwällen führte.¹ Die Höhlen mit bronzezeitlichen Funden sind Jami na Sredi, Grmožaj, Vela Jama und Rupina (Taf. 1: 1).²⁻⁴ Auf beiden Inseln wurde eine große Zahl von Ringwällen registriert, von denen einige während der Bronzezeit angesiedelt worden sind (Taf. 1: 2).⁵⁻²⁸ Der wichtigste Fundort ist jedoch Osor²⁹ mit zum Teil erhaltenen vorgeschichtlichen Wällen, und mit der dazugehörigen Nekropole in Kavuada, wo viele Funde entdeckt wurden (Taf. 1: 1).³²

Auf den Inseln gibt es viele Grabhügel, die jedoch noch nicht erforscht worden sind, obwohl einige Funde bekannt sind, die in Tumuli ausgegraben wurden (wie z. B. der Dolch aus Krčina: Taf. 4: 2).³¹

Die Übersicht der bearbeiteten Funde, in den meisten Fällen nicht präzise genug mit den Daten versehen, gibt uns jedoch die Möglichkeit, ein klares Bild von der Bronzezeit auf Cres und Lošinj zu bekommen. Die Keramik (Taf. 2, 3) zeigt eine größere Ähnlichkeit mit der bronzezeitlichen Keramik in Istrien und im Triester Karstgebiet,^{34, 35, 37} weil die liburnische Keramik aus dieser Periode weniger bekannt ist.³⁶ Der zweite Berührungspunkt mit Istrien sind die trapezoiden Miniaturäxte (Abb. 1),^{44, 45} die zugleich eine Besonderheit des bronzezeitlichen Istriens und der Bronzezeit der Inseln Cres, Lošinj und Krk sind. Der Dolch aus Krčina (Taf. 4: 2)⁵⁰ kann mit dem Dolch aus den Brioni-Inseln (Taf. 4: 3) verglichen werden, es wird aber auch auf die Funde der bronzezeitlichen Waffen auf der Insel Krk hingewiesen.⁵¹ Das Tüllenbeil aus Osor (Taf. 4: 1) ist mit jenen aus den Depotfunden in Budinščina, Čermožiše, Gorenji Log und Dabar-Seget zu vergleichen, die alle zur Ha A-Stufe gehören.^{48, 49}

Die Manschettenarmbänder aus Osor (Taf. 6: 1, 2) sind unter den bronzezeitlichen Schmuckgegenständen sehr verbreitet, während die geschlossenen Armbänder mit dem dachförmigen Profil, ausgegraben auf der Insel Cres (Taf. 6: 4), ein typisches Beispiel des Schmuckes in Liburnien und Istrien sind;^{55, 56} die deformierte Doppelknotenfibele (Taf. 5: 1) schrieb man der liburnischen Variante dieses Typs zu.⁵⁸ Die Schlangenfibel mit dem scheibenförmig gegliederten Bogen (Taf. 5: 2, 3) ist als italischer Import zu betrachten und den gleichartigen Funden aus Piediluco, Contigliano, Fontanella usw. nach bezeichnet sie das Ende der Bronzezeit bzw. den Anfang der frühen Eisenzeit,⁶³⁻⁶⁷ ähnlich wie die Nadel des Typs Sirolo-Numana aus Osor (Taf. 4: 5). Dieser Nadeltyp wurde noch in Istrien in Limska Gradina⁶⁹ und Picugi,⁷⁰ in Liburnien^{71, 72} und in Jezerine⁷³ gefunden. Die interessanten Armbänder aus Osor (Taf. 6: 6) wurden als eine kompliziertere Variante der Armbänder mit C-Querschnitt bestimmt und sind chronologisch mit den Armbändern desselben Typs in Slowenien⁷⁸ verbunden. Die zwei Kogelkopfnadeln aus Osor (Taf. 4: 6, 7) sind für das Gebiet Caput Adriae und für das Nord-Dalmatien typisch.⁷⁵

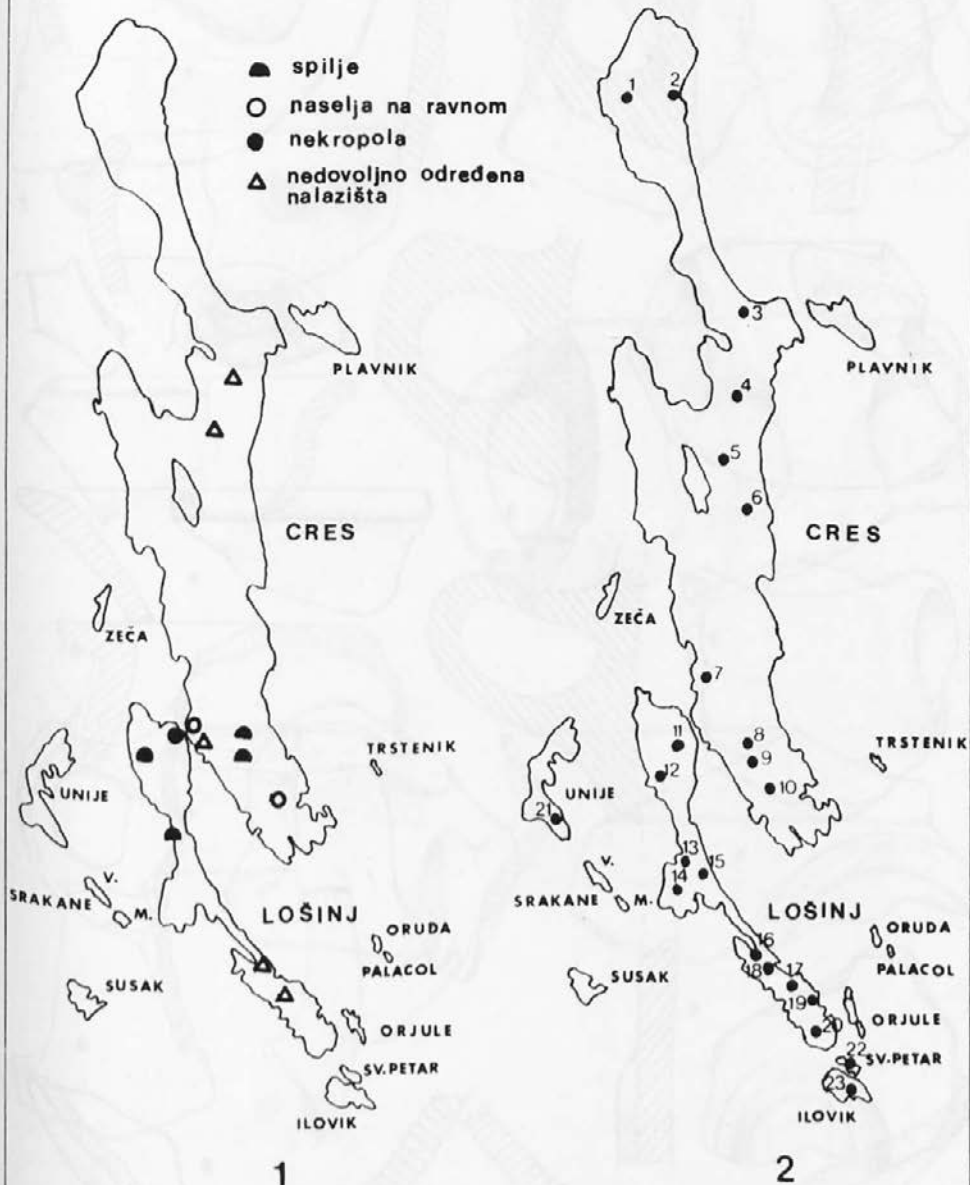

T. 1: 1 Cres-Lošinj, tipovi nalazišta, 2 gradine: 1. Halm (Dragozetić), 2. Beli, 3. Bartolomej, 4. Pelginja, 5. Skulka, 6. Ilovica, 7. Pešćeni, 8. Vela Straža, 9. Grmožaj, 10. Maslovik (Krunica), 11. Halmac, 12. Laće, 13. Polanža, 14. Stan, 15. Čunski, 16. Kalvarija, 17. Bulbin, 18. Sveti Ivan, 19. Pogled, 20. Mulmon, 21. Arbit, 22. Strižine, 23. Vela Straža.

Taf. 1: 1 Cres-Lošinj, Fundstellentypen, 2 Ringwälle: 1. Halm (Dragozetić), 2. Beli, 3. Bartolomej, 4. Pelginja, 5. Skulka, 6. Ilovica, 7. Pešćeni, 8. Vela Straža, 9. Grmožaj, 10. Maslovik (Krunica), 11. Halmac, 12. Laće, 13. Polanža, 14. Stan, 15. Čunski, 16. Kalvarija, 17. Bulbin, 18. Sveti Ivan, 19. Pogled, 20. Mulmon, 21. Arbit, 22. Strižine, 23. Vela Straža.

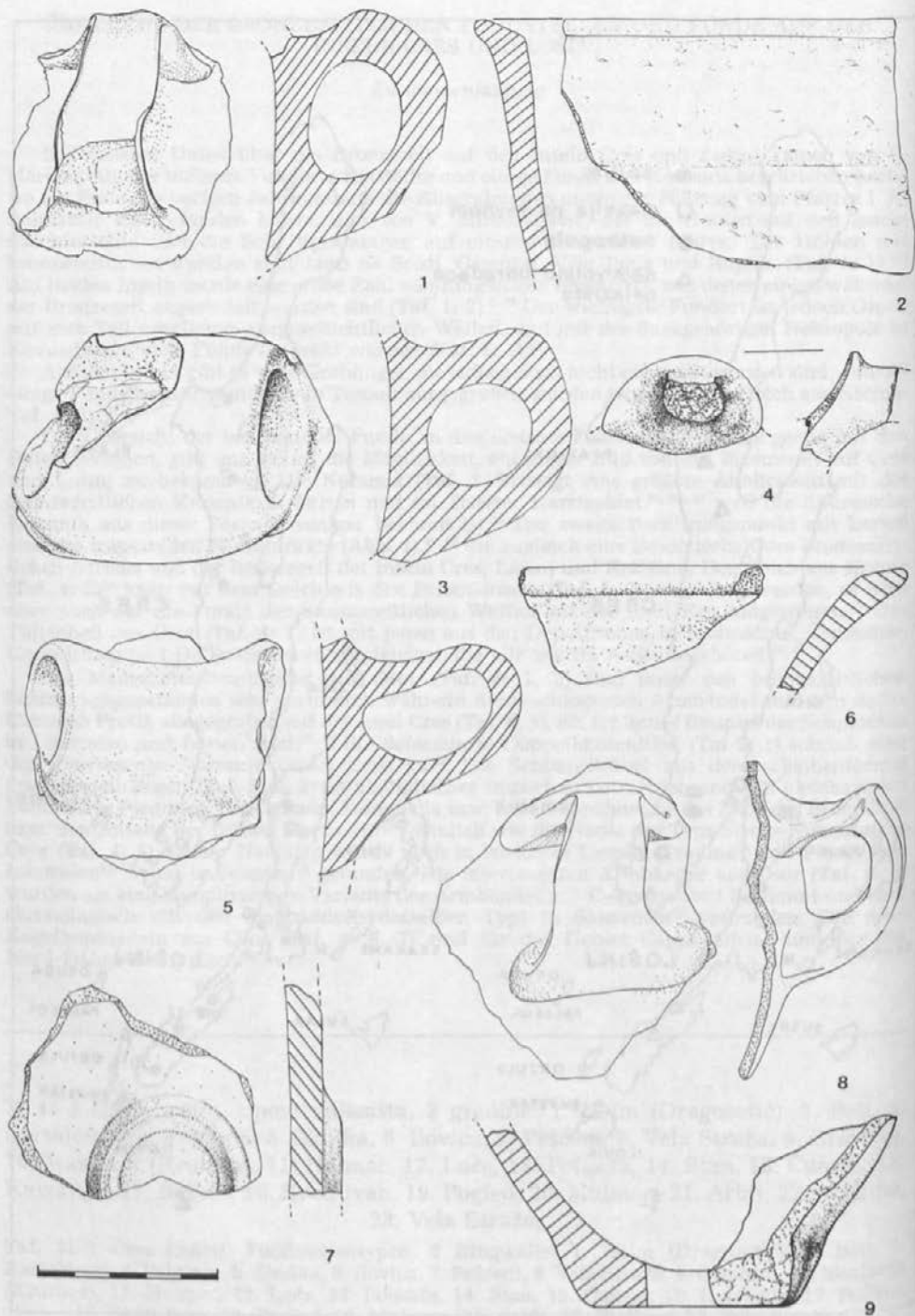

- ▲ spilje
- naselja na ravnom
- nekropola
- △ nedovoljno određena nalazišta

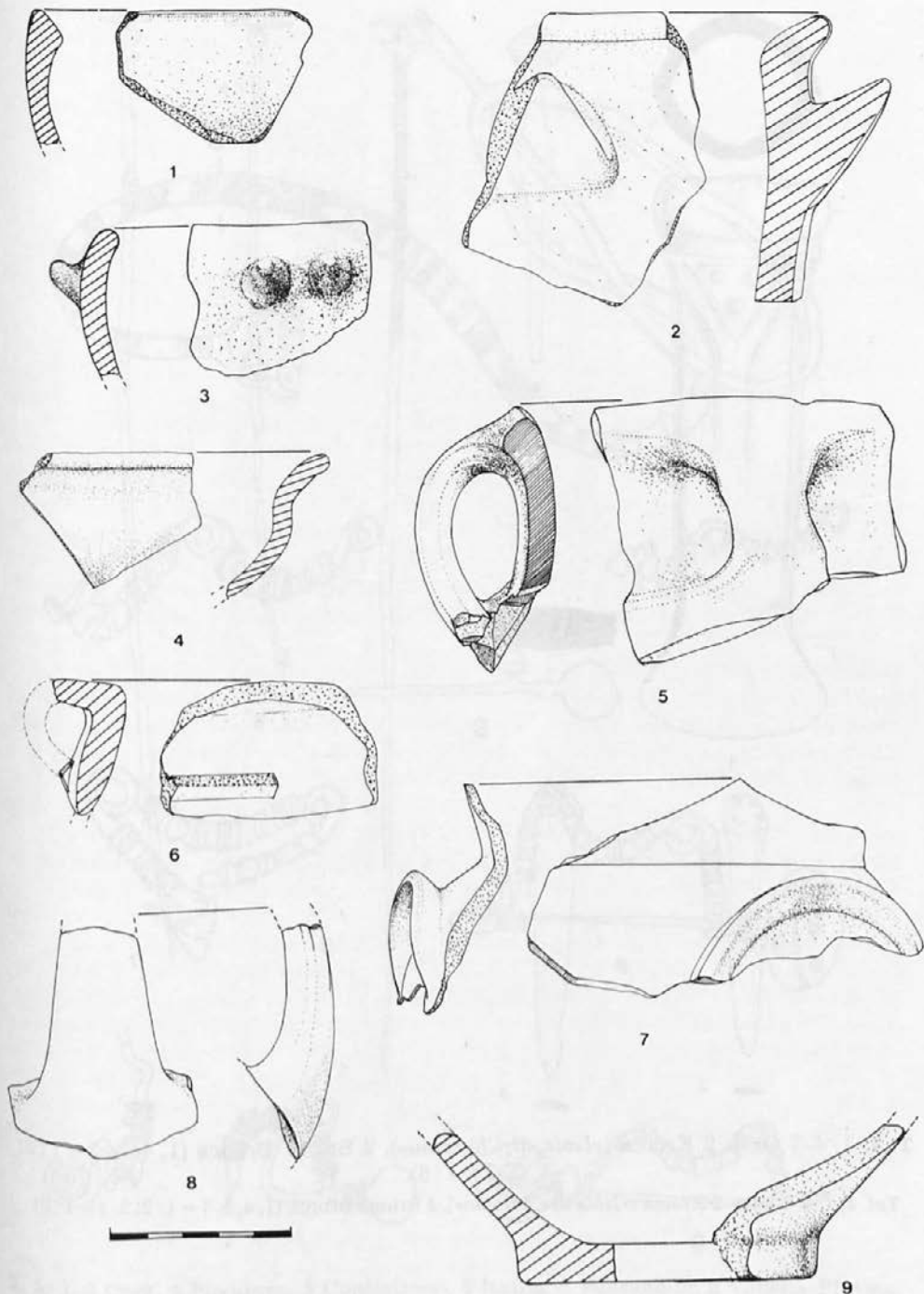
1

2

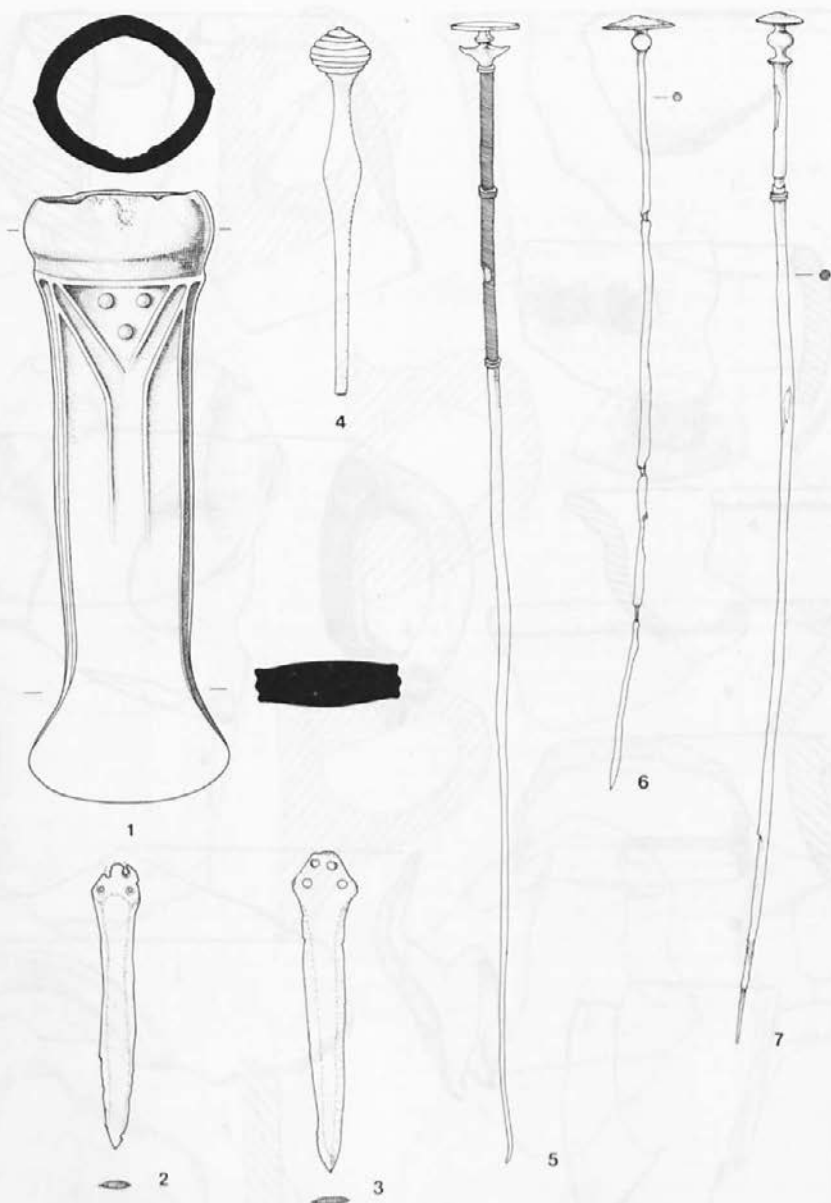
T. 2: 1, 3, 5 Cres, 2, 4, 6–8 Pelginja, 9 Halm (Dragozetić). Keramika.

Taf. 2: 1, 3, 5 Cres, 2, 4, 6–8 Pelginja, 9 Halm (Dragozetić). Keramik.

T. 3: 1-8 Osor, 9 Polanža. Keramika.

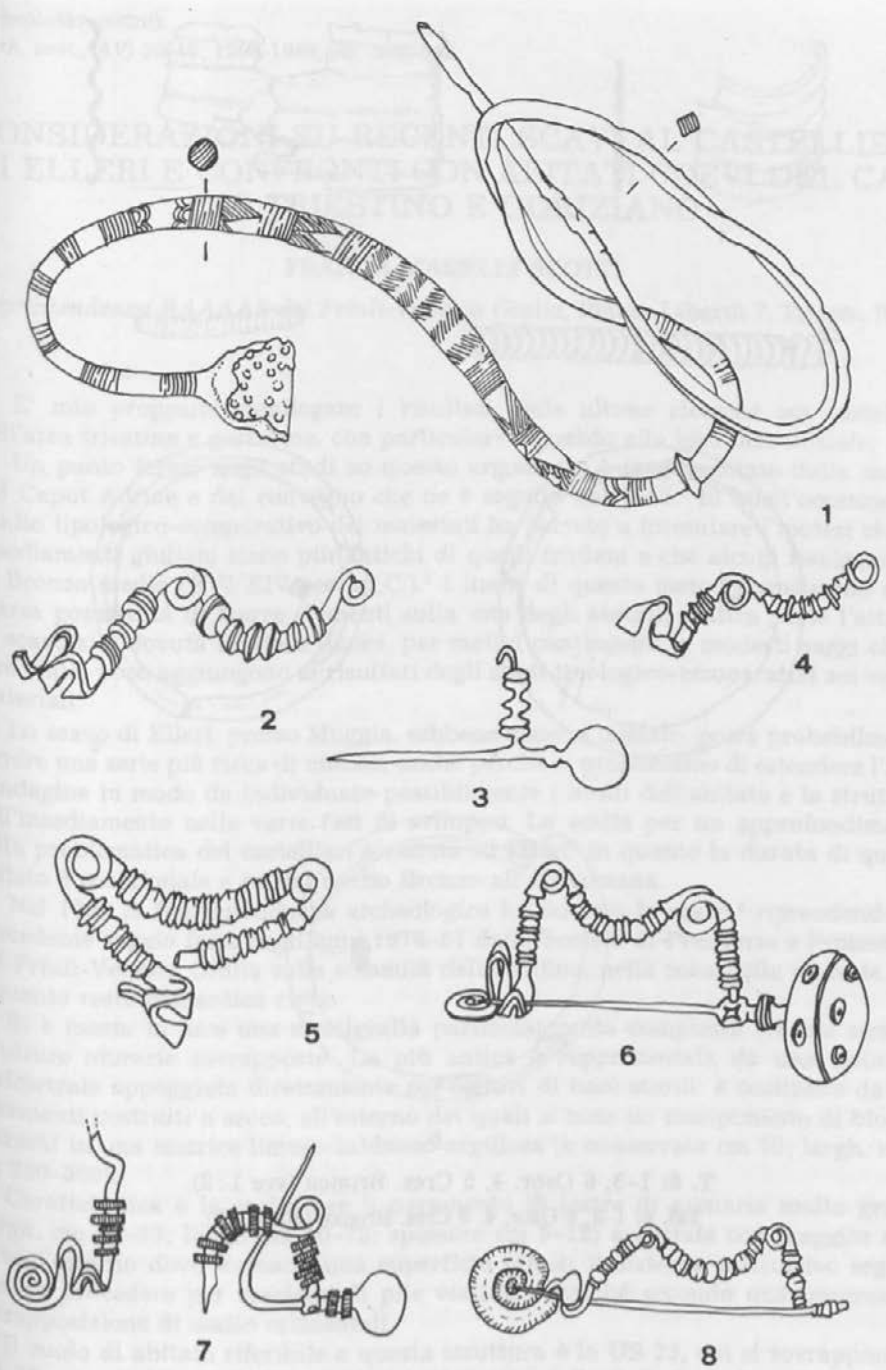
Taf. 3: 1-8 Osor, 9 Polanža. Keramik.

T. 4: 1, 4-7 Osor, 2 Krčina (»Isola di Chersino«), 3 Brioni. Bronca (1, 4, 5-7 = 1:2; 2, 3 = 1:6).

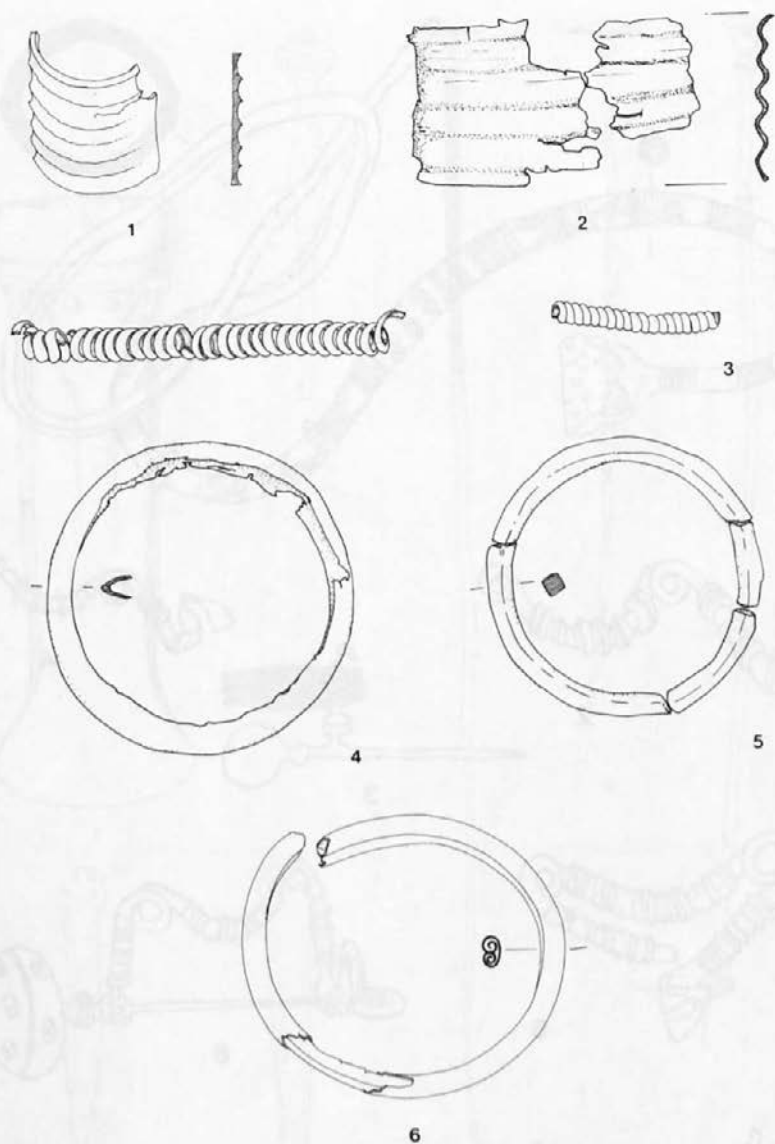
Taf. 4: 1, 4-7 Osor, 2 Krčina (»Isola di Chersino«), 3 Brioni. Bronze (1, 4, 5-7 = 1:2; 2, 3 = 1:6).

CONSIDERA...
 DI ELLERI...
 ...

T. 5: 1-3 Osor, 4 Piediluco, 5 Contigliano, 6 Italija, 7 Fontanella, 8 Vadena-Pfatten.
 Bronca (1, 5, 7 = 1:2, 4 = 2:5, 2 prirodna veličina, ostalo bez mjerila).

Taf. 5: 1-3 Osor, 4 Piediluco, 5 Contigliano, 6 Italien, 7 Fontanella, 8 Vadena-Pfatten. Bronze
 (1, 5, 7 = 1:2, 4 = 2:5, 2 natürliche Größe, anderes ohne Maßstab).

T. 6: 1-3, 6 Osor, 4, 5 Cres. Bronca (sve 1:2).

Taf. 6: 1-3, 6 Osor, 4, 5 Cres. Bronze (alles 1:2).